

«РАСЛЫЙМ»

Татарстан Республикасы

Премьер-министры

урыйбасары – министр

Р.Т. Борханов

«*Борханов*» 2019 нчы ел

**Рус телендә гомуми белем бирү оешмаларының
татар укучылары өчен туган (татар) телдән
2019 нчы елда дәүләт йомгаклау аттестациясен уздыру
материалларының күрсәтмә варианты**

**Демонстрационный вариант
контрольных измерительных материалов для проведения в 2019 году
ГИА по родному (татарскому) языку для учащихся-татар
школ с русским языком обучения**

разработан федеральным государственным автономным образовательным учреждением
высшего профессионального образования
«КАЗАНСКИЙ (ПРИВОЛЖСКИЙ) ФЕДЕРАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ»

подготовлен государственным бюджетным учреждением
«РЕСПУБЛИКАНСКИЙ ЦЕНТР МОНИТОРИНГА КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ»

утвержден МИНИСТЕРСТВОМ ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ
РЕСПУБЛИКИ ТАТАРСТАН

Имтихан эшенең күрсәтмә вариантына аңлатма

2019 нчы елгы дәүләт йомгаклау аттестациясен сочинение элементлары белән киңәйтелгән изложение язу формасында үткәрү тәкъдим ителә. Киңәйтелгән изложение укучыларның лингвистик компетенциясен (тел материалы белән эшлэгәндә, лингвистик белемнәрне куллана алуы, тел һәм сойләмгә караган белеме, өйрәнгән материалны урынлы куллана белү күнекмәләре, шулай ук танып белү, төркемләү, татар теле дәресләрендә алган аналитик белем һәм күнекмәләр), тел компетенциясен (лексик, грамматик, стилистик, орфографик һәм пунктуацион нормаларны саклау осталыгы һәм күнекмәләре), коммуникатив (аралашу) компетенциясен (сөйләм эшчәнлегендә продуктив һәм рецептив күнекмәләрне үзләштерү дәрәжәсе) тикшерә.

Күрсәтмә вариант имтиханда катнашучыга һәм киң жәмәгатьчелеккә төп дәүләт имтиханы эшенең төзелеше, биремнең үзенчәлеге, аның формасы, катлаулылык дәрәжәсе турында фикер йөртәргә мөмкинлек бирә. Бу варианттагы биремне үтәүнең бәяләү критерийлары җавапның тулылыгы һәм дөрес язылышы таләпләре турында күзаллау тудыра.

Күрсәтмә вариант материаллары чыгарылыш сыйныф укучыларында дәүләт йомгаклау аттестациясенә әзерлек осталыгын булдырачак.

**Рус телендә гомуми белем бирү оешмаларының
татар укучылары өчен туган (татар) телдән
2019 нчы елда дәүләт йомгаклау аттестациясе**

Эшне үтәү өчен күрсәтмә

Рус телендә гомуми белем бирү оешмаларның татар төркемнәрендә белем алып, 9 нчы сыйныфны тәмамлаучы укучыларга туган (татар) теленнән дәүләт йомгаклау аттестациясе өчен 3 сәгать 55 минут вакыт бирелә. Берем 1 өлештән тора. Укучылар изложение өчен тәкъдим ителгән текстны 2 тапкыр тыңлыйлар. Беренче тапкыр тыңлаганнан соң, уйлану һәм караламада эшләү өчен, вакыт бирелә (5 минут). Текстны икенче тапкыр тыңлаганнан соң, изложение язу эше башлана. Изложение биремдә күрсәтелгән проблемага бәйлә сочинение элементлары белән киңәйтелә. Укучылар әлеге проблемага бәйлә ижади фикер йөртәргә һәм үз фикерләрен дөрес, логик эзлеклелектә формалаштырырга тиеш.

Язма эшне башкару барышында орфографик сүзлекләрдән файдаланырга рөхсәт ителә.

Караламадагы язулар тикшерелми!

Язма эш махсус төзелгән критерийлар буенча бәяләнә. Язма эшне хаталарсыз башкарып, югарырак балл жыйрга тырышыгыз.

Сезгә уңышлар телибез!

Текстны тыңлагыз һәм изложение языгыз. Изложениедән соң кызыл юлдан текстта булган вакыйгаларга үз фикерегезне өстәп языгыз. Фикерегезне раслау өчен, укыганнарыгызга, шулай ук белемегезгә һәм тормышта күзәткән күренешләргә таянып, 2 дәлил китерегез. Киңәйтелгән изложениенең күләме 150 сүздән ким булмаска тиеш. Изложениене чиста һәм танырлык итеп языгыз.

Әнием салган орлыклар

Һәркемнең үз әнисе үзенә кадерле. Минем әниемнең ягымлы йөзе әле дә күз алдымда. Аның акыллы киңәшләре, жылы сүzlәре һәрвакыт исемдә саклана. Башка әниләр кебек безнең әни дә балаларының эшчән, намуслы булып үсүләрен тели иде. Ул, безне кеше итәр өчен, күпме көч биргән!

Безнең исә аны борчыган чакларыбыз да булды. Көзнең матур бер көне иде. Алмалар, көнбагышлар өлгергән вакыт. Әни дә үстерә иде ул бакча жимешләрен. Бакчабыздагы көнбагышларга һәркем кызыга иде, бигрәк тә малайлар. Шулай беркөнне малайлар бик сорагач, әнигә әйтмичә, бакчага кереп киттем һәм көнбагыш башларының иң зурларын өзеп алдым. Аларны, күлмәгем белән каплап, малайларга алып чыктым. Шул вакыт колагыма таныш тавыш ишетелде. Артка әйләнеп карасам, әни басып тора. Үзе елмая. Мин ни әйтергә дә белмичә туктап калдым. Әнием мине үз янына чакырып алды да, ачуланмый гына, өйгә алып керде. Ә өйдә бер төркем кызлар жыелган. "Менә минем улым ничек үсте: үз бакчасы жимешен үзе яшереп ашый", - диде.

Бала вакытта булган бу хәл минем бөтен гомеремә хәтердә калды. Әниемнең "Туры сүзле һәм эштә гадел булырга кирәк, улым", - дигән киңәшләре миңа әле дә ярдәм итә. (176 сүз) (М. Гайнуллиннан)

Изложение өчен текст турында белешмә	
Абзац номеры	Микротемалар (мәгънәви кисәкләр)
1	Һәркемнең үз әнисе үзенә кадерле.
2	Көнбагыш урлау вакыйгасы.
3	Әниемнең киңәшләре әле дә хәтердә.

Язма эшне баяләү критерийлары

1 нче таблица

№	Критерий	Балл
ИК1	Изложениенең эчтәлеге	
	Укучы тыңлаган текстның эчтәлеген тулы ачкан, анда яктыртылган барлык мәсьәләләр язмада урын алган.	2
	Текстның эчтәлеге ачылган, эмма бер микротема төшөп калган (яки өстәлгән)	1
	Текстның эчтәлеге ачылган, эмма бердән артык микротема төшөп калган (яки өстәлгән)	0
ИК2	Язманың мәгънә бөтенлеге, бәйләнешле сөйләм һәм аның эзлеклелеге	
	Укучының эшендә мәгънә бөтенлеге, сөйләмнең бәйләнешле һәм эзлекле булуы күзәтелә: - логик хаталар юк, эзлеклелек бозылмаган; - текст кызыл юлларга дөрөс бүленгән	3
	Эштә мәгънә бөтенлеге, сөйләмнең бәйләнешле һәм эзлекле булуы күзәтелә, эмма бер логик хата бар яки кызыл юлны билгеләүдә бер хата бар	2
	Эштә коммуникатив (аралашуга караган) мәгънә сакланган, эмма ике логик хата яки кызыл юлны билгеләүдә ике хата жиберелгән	1
	Эштә коммуникатив (аралашуга караган) мәгънә сакланган, эмма икедән артык логик хата яки кызыл юлны билгеләүдә икедән артык хата жиберелгән	0
ИК3	Язманың композицион бөтенлеге	
	Эш композицион яктан бөтен һәм төгәлләнгән, текст төзүдә хаталар юк.	2
	Эш композицион яктан бөтен һәм төгәлләнгән, ләкин текст төзүдә 1 хатасы бар.	1
	Текст төзүдә 2 яки күбрәк хатасы бар.	0
ИК4	Дәлил-мисал (-лар) ның булуы	
	Укучы фикерен белдергән, дәлиллегән (2 дән ким булмаган дәлил китергән, шуларның берсе матур, публицистик яки фәнни әдәбиятка карый).	3
	Укучы фикерен белдергән, дәлиллегән (белеменә, тормыш тәжрибәсенә таянып, 2 дән ким булмаган дәлил китергән), яки матур, публицистик яки фәнни әдәбиятка караган 1 генә дәлил китергән.	2

	Укучы фикерен белдергән, белеменә, тормыш тәҗрибәсенә таянып дәлилләгән (1 дәлил китергән).	1
	Укучы фикерен белдергән, ләкин дәлилләмәгән, яки укучы фикере формаль рәвештә генә (мәсәлән, “Мин автор фикере белән риза / риза түгел”) бирелгән, яки укучы фикере язмада бөтенләй чагылыш тапмаган.	0
ИК1-ИК4 күрсәткечләре буенча изложение өчен жыела торган иң югары балл		10

Язма эшнәң грамоталылыгы һәм аның фактик төгәллеге аерым бәяләнә

2 нче таблица

№	Укучы сөйләменәң грамоталылыгын һәм фактик төгәллеген бәяләү критерийлары	
ГК1	Орфографик нормаларның үтәлеше	
	Орфографик хаталары юк яки хатасы 1 дән артык түгел	2
	2-3 хата жибәрелгән	1
	Хаталарының саны 4 тән артык	0
ГК2	Пунктуацион нормаларның үтәлеше	
	Пунктуацион хаталары юк яки хатасы 2 дән артык түгел	2
	3-4 хатасы бар	1
	Хаталарының саны 5 тән артык	0
ГК3	Грамматик нормаларның үтәлеше	
	Грамматик хаталары юк яки 1 хатасы бар	2
	2 хатасы бар	1
	Хаталарының саны 3 тән артык	0
ГК4	Сөйләм нормаларының үтәлеше	
	Сөйләм хаталары юк яки хатасы 2 дән артык түгел	2
	3-4 хатасы бар	1
	Хаталарының саны 5 тән артык	0
ФК1	Язма сөйләмнәң фактик төгәллеге	
	Материалны язмада бирүдә, шулай ук аңлауда һәм терминнар кулланылышында фактик хаталар юк	2
	Материалны язмада бирүдә яки терминнар кулланылышында 1 хата бар	1
	Материалны язмада бирүдә яки терминнар кулланылышында 2 хата бар	0
ГК1-ГК4, ФК1 критерийлары буенча изложение өчен иң югары балл		10

Грамоталылыкны баялагандә, изложениенең күләмен исәпкә алырга кирәк. Язма эшнең гомуми күләме 150 сүздән ким булмаса тиеш.

2 нче таблицада китерелгән нормативлар гомуми күләме 150 һәм 150 сүздән күбрәк булган изложениеләрне тикшерү өчен кулланыла.

Әгәр изложениенең гомуми күләме 100-149 сүз булса, ГК1-ГК4 критерийлары буенча 1 баллдан артык куелмый:

ГК – 1 буенча орфографик хаталар булмаса яки 1 тупас булмаган хата булганда 1 балл куела;

ГК – 2 буенча пунктуацион хаталар булмаса яки 1 тупас булмаган хата булганда 1 балл куела;

ГК – 3 буенча грамматик хаталар булмаганда 1 балл куела;

ГК – 4 буенча сөйләм хаталары булмаганда 1 балл куела.

Әгәр изложениенең гомуми күләме 75 сүздән артмаса, мондый эшләргә ГК1-ГК4 критерийлары буенча 0 балл куела.

Дәүләт йомгаклау аттестациясен тулаем башкару барышында жыйнарга мөмкин булган максималь балл – **20**.

Имтихан эше өчен түбәндәге билгеләр куела:

0-5 балл – «2» ле билгесе;

6-10 балл – «3» ле билгесе;

11-15 балл – «4» ле билгесе. Искәрмә: бу очракта укучы грамоталылык өчен (ГК1–ГК4 критерийлары) 4 баллдан кимрәк балл жыймаса, «3» ле билгесе куела.

16-20 балл – «5» ле билгесе. Искәрмә: бу очракта укучы грамоталылык өчен (ГК1–ГК4 критерийлары) 6 баллдан кимрәк балл жыймаса, «4» ле билгесе куела.